

CODE : **06/B**

606/B

Roll No.

| Map of India and Punjab |

Total No. of Questions : 6 |

| Total No. of Printed Pages : 24

X

2325

ਸਲਾਨਾ ਪਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

SOCIAL STUDIES

(Punjabi, Hindi and English Versions)

(Morning Session)

Time Allowed : 3 Hours

Maximum Marks : 80

(Punjabi Version)

- ਨੋਟ : (i) ਆਪਣੀ ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਦੇ ਟਾਈਟਲ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ ਵਾਲੇ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ 06/B ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਜ ਕਰੋ।
- (ii) ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਪੰਨੇ ਗਿਣ ਕੇ ਦੇਖ ਲਓ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਟਾਈਟਲ ਸਹਿਤ 24 ਪੰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਠੀਕ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹਨ।
- (iii) ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਵਿੱਚ ਖਾਲੀ ਪੰਨਾ/ਪੰਨੇ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ/ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
- (iv) ਕੋਈ ਵਾਧੂ ਸ਼ੀਟ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਉੱਤਰ ਢੁਕਵੇਂ ਹੀ ਲਿਖੋ ਅਤੇ ਲਿਖਿਆ ਉੱਤਰ ਨਾ ਕੱਟੋ।
- (v) ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।
- (vi) ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਪੱਤਰ 6 ਭਾਗਾਂ (ੳ, ਅ, ਏ, ਸ, ਹ, ਕ) ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

- (vii) ਭਾਗ-ੳ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਦੇ 12 (i-xii) ਉਪ ਭਾਗ ਹਨ। ਹਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1 ਅੰਕ ਦਾ ਹੈ।
- (viii) ਭਾਗ-ਅ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 2 ਦੇ 12 (i-xii) ਉਪ ਭਾਗ ਹਨ। ਹਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1 ਅੰਕ ਦਾ ਹੈ।
- (ix) ਭਾਗ-ੲ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 3 ਦੇ 8 (i-viii) ਉਪ ਭਾਗ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ 30-50 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਹਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3 ਅੰਕ ਦਾ ਹੈ।
- (x) ਭਾਗ-ਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 4 ਦੇ 4 (i-iv) ਉਪ ਭਾਗ (100% ਅੰਦਰੂਨੀ ਛੋਟ) ਹਨ। ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ 80-100 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਹਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5 ਅੰਕ ਦਾ ਹੈ।
- (xi) ਭਾਗ-ਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 5 ਸਰੋਤ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4 ਅੰਕ ਦਾ ਹੈ।
- (xii) ਭਾਗ-ਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 6 ਮਾਨ-ਚਿੱਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਉਪ ਭਾਗ ਹਨ। ਭੂਗੋਲ ਭਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚੋਂ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿੱਚ 6-6 ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4-4 ਸਥਾਨ ਭਰਨੇ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਸਥਾਨ 1 ਅੰਕ ਦਾ ਹੈ।

ਭਾਗ - ੳ

ਬਹੁ ਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :

1. ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। 12 × 1 = 12
- (i) ਸਾਲ 2018-19 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਕਿੰਨੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ?
(ੳ) 2	(ਅ) 4
(ੲ) 6	(ਸ) 8
- (ii) ਇੱਕ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਕਰਤੱਵ ਹਨ?
(ੳ) ਛੇ	(ਅ) ਅੱਠ
(ੲ) ਦਸ	(ਸ) ਬਾਰਾਂ
- (iii) ਚੌਥੀ ਉਦਾਸੀ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸ ਰੰਗ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ?
(ੳ) ਪੀਲਾ	(ਅ) ਹਰਾ
(ੲ) ਨੀਲਾ	(ਸ) ਕੇਸਰੀ

(iv) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਗੁਰਗੱਦੀ ਮਿਲੀ ?

~~(ੳ)~~ 1469 ਈ.

(ਅ) 1539 ਈ.

(ੲ) 1546 ਈ.

(ਸ) 1552 ਈ.

(v) (ਗੁਰੂ) ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਦੀ ਦਸਤਾਰਬੰਦੀ ਕਿੱਥੇ ਹੋਈ ਸੀ ?

(ੳ) ਪਟਨਾ

(ਅ) ਲਖਨੌਰ

(ੲ) ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ

~~(ਸ)~~ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ

(vi) ਜਲਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਿਸ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ?

~~(ੳ)~~ ਮਾਈਕਲ ਓ' ਡਾਇਰ

(ਅ) ਜਨਰਲ ਡਾਇਰ

(ੲ) ਭਗਤ ਸਿੰਘ

(ਸ) ਉੱਧਮ ਸਿੰਘ

(vii) ਭਾਰਤੀ ਚੋਣ ਆਯੋਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਕਿੰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

(ੳ) 4 ਸਾਲ

(ਅ) 5 ਸਾਲ

(ੲ) 6 ਸਾਲ

~~(ਸ)~~ 7 ਸਾਲ

(viii) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸ ਦੀ ਚੋਣ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਚੋਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

(ੳ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ

(ਅ) ਉੱਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ

~~(ੲ)~~ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵੇਂ

~~(ਸ)~~ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ

(ix) ਲੌਨਾਰ ਝੀਲ ਕਿਹੜੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ ?

(ੳ) ਪੰਜਾਬ

~~(ਅ)~~ ਮੱਥ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

(ੲ) ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

(ਸ) ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ

(x) C'WMI ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਕੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ?

(ੳ) ਕੰਪੋਜ਼ਿਟ ਵਾਟਰ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਇੰਡੈਕਸ

(ਅ) ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਵੈਸਟ-ਬੰਗਾਲ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਇੰਟਰਰਿਲੇਸ਼ਨ

(ੲ) ਕੰਪੋਜ਼ਡ ਵਾਟਰ ਮਾਰਕਟਿੰਗ ਇੰਡੈਕਸ

✓(ਸ) ਉਪਰੋਕਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ

(xi) ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਭੌਤਿਕ ਕਲਿਆਣ ਸੰਬੰਧੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸਨੇ ਦਿੱਤੀ ?

(ੳ) ਐਲਫ਼ਡ ਮਾਰਸ਼ਲ

(ਅ) ਐਡਮ ਸਮਿਥ

✓(ੲ) ਏ. ਸੀ. ਪੀਗੂ

(ਸ) ਸੈਮੂਅਲਸਨ

(xii) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਉਧਾਰ ਦਾ ਰਸਮੀ ਸਰੋਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

(ੳ) ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਬੈਂਕ

(ਅ) ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ

(ੲ) ਨਿੱਜੀ ਬੈਂਕ

(ਬ) ਮਹਾਜਨ

ਭਾਗ - ਅ

ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਠ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :

12 × 1 = 12

2. (ੳ) ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

(i) ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ii) ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਸੀ।

(iii) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ।

(iv) ਗੰਡੀਕੋਟਾ ਕੈਨੀਅਨ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ।

(ਅ) ਸਹੀ/ਗ਼ਲਤ ਲਿਖੋ :

(v) ਹਾਲਮਾਰਕ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਕੀਕਰਨ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਹੈ।

(vi) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਰੱਖੀ ਸੀ।

(vii) ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣਣ ਲਈ ਉਮਰ 40 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(viii) ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ 16 ਖੰਡ ਮਿੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਖੰਡ ਮਿੱਲਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ।

(ੲ) ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਦਿਓ :

- (ix) ਉਧਾਰ ਦੇ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਸਰੋਤ ਕਿਹੜੇ ਹਨ?
- (x) ਸਰਦਾਰ ਅਹਿਮਦ ਖਾਂ ਖਰਲ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹਿਸਾ ਪਾਇਆ?
- (xi) ਲੋਕਮੱਤ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?
- (xii) ਬਹੁ-ਮੰਤਵੀ ਦਰਿਆਈ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?

ਭਾਗ - ੲ

3. ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ 30-50 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਓ :

8 × 3 = 24

- (i) ਬੀਮੇ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?
- (ii) ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਹਿਮਾਲਿਆ ਪਰਬਤ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ?
- (iii) ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ।
- (iv) ਚੱਪੜ ਚਿੜੀ (ਸਰਹਿੰਦ) ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਹਾਲ ਲਿਖੋ।
- (v) ਵਿਸ਼ਵਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
- (vi) ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਮਹੱਤਵ 'ਤੇ ਨੋਟ ਲਿਖੋ।
- (vii) ਭਾਰਤ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਰਾਜ 'ਮਸਾਲਿਆਂ ਦਾ ਬਾਗ' ਹੈ ਤੇ ਕਿਉਂ?
- (viii) ਸਰਵਜਨਕ ਕਰਜ਼ੇ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?

ਭਾਗ - ਸ

4. ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ 80-100 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਓ :

4 × 5 = 20

- (i) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ।

ਜਾਂ

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਿਖੋ।

(ii) ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

ਜਾਂ

ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀਆਂ ਇਛੁੱਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ।

(iii) ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਰਵਾਇਤੀ ਊਰਜਾ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰੋ।

ਜਾਂ

ਸੜਕ ਮਾਰਗਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਕੀ-ਕੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ?

(iv) ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਲੋੜ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਲਿਖੋ।

ਜਾਂ

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੇ ਉਦਾਰੀਕਰਨ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ?

ਭਾਗ - ਹ

5. ਸਰੋਤ ਅਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :

4 × 1 = 4

ਉਪਭੋਗ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੋ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਖਰਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ। ਉਪਭੋਗ ਉਹ ਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਰੋਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਆਦਿ। ਇਸ ਲਈ ਉਪਭੋਗ ਉਹ ਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਖਰਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਪਭੋਗ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਸ ਕੁੱਲ ਖਰਚ ਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਉਪਭੋਗ ਵਸਤਾਂ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਜੋ ਮੁਦਰਾ ਰਾਸ਼ੀ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸਨੂੰ ਉਪਭੋਗ ਜਾਂ ਕੁੱਲ ਉਪਭੋਗ ਖਰਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਪਭੋਗ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਰ੍ਹੇ ਦੌਰਾਨ ਉਪਭੋਗ

ਉੱਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਨੂੰ ਔਸਤ ਉਪਭੋਗ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਹਿੱਸਾ ਉਪਭੋਗ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ਹਿੱਸਾ ਬਚਾਉਣਗੇ। ਇਹ ਉਪਭੋਗ ਨੂੰ ਆਮਦਨ ਨਾਲ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਜੋਂ ਉਪਭੋਗ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ, ਅਨੁਪਾਤ ਨੂੰ ਸੀਮਾਂਤ ਉਪਭੋਗ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਆਮਦਨ ਦੇ ਵਧਣ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿੰਨੀ ਆਮਦਨ ਵੱਧਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਾਧੇ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਉਪਭੋਗ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਪੈਰੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ :

1. ਮੰਨ ਲਓ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ 2,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੈ, ਅਤੇ ਬੱਚਤ 500 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੈ। ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕੁੱਲ ਉਪਭੋਗ ਖਰਚ ਕਿੰਨਾ ਹੈ?
2. ਉਪਭੋਗ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਿੰਨੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖੋ।
3. ਸੀਮਾਂਤ ਉਪਭੋਗ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਫਾਰਮੂਲਾ ਲਿਖੋ।
4. ਉਪਭੋਗ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ?

ਭਾਗ - ਕ

6. ਮਾਨ-ਚਿੱਤਰ :

4 + 4 = 8

(i) ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਨ-ਚਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਚਾਰ ਸਥਾਨ ਭਰੋ।

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਦੌਣ, ਮੁਖਲਿਸਪੁਰ, ਮੁਦਕੀ, ਚਿਲਿਆਂਵਾਲਾ

(ii) ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਾਨ-ਚਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਚਾਰ ਸਥਾਨ ਭਰੋ।

ਐਨ ਡੀ ਆਰ ਐਫ ਬਟਾਲੀਅਨ (ਆਈ ਟੀ ਬੀ ਪੀ) ਦਾ ਖੇਤਰ, ਕੋਈ ਇੱਕ ਜੰਗਲੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਖੇਤਰ, ਸੁੰਦਰਬਨ, ਟਿਹਰੀ ਡੈਮ, ਚਿਲਕਾ ਝੀਲ, ਭਿਲਾਈ ਲੋਹਾ ਅਤੇ ਇਸਪਾਤ ਪਲਾਂਟ

(Hindi Version)

- (i) अपनी उत्तर-पुस्तिका के मुख पृष्ठ पर विषय-कोड/पेपर-कोड के खाने में विषय-कोड/पेपर-कोड 06/B अवश्य भरें।
- (ii) जैसे ही आप उत्तर-पुस्तिका प्राप्त करें, सुनिश्चित करें कि पुस्तिका में मुख पृष्ठ सहित 24 पृष्ठ हैं और ठीक से क्रमबद्ध हैं।
- (iii) उत्तर-पुस्तिका में खाली छोड़े गए पृष्ठ/पृष्ठों के पश्चात् हल किए गए प्रश्न/प्रश्नों का मूल्यांकन नहीं किया जाएगा।
- (iv) कोई अतिरिक्त शीट नहीं मिलेगी। अतः उत्तर आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा हुआ उत्तर न काटें।
- (v) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।
- (vi) प्रश्न पत्र 6 भागों (क, ख, ग, घ, ङ, च) में विभाजित है।
- (vii) भाग-क प्रश्न 1 में 12 (i-xii) उप-भाग हैं। प्रत्येक प्रश्न 1 अंक का है।
- (viii) भाग-ख प्रश्न 2 में 12 (i-xii) उप-भाग हैं। प्रत्येक प्रश्न 1 अंक का है।
- (ix) भाग-ग प्रश्न 3 में 8 (i-viii) उप-भाग हैं। प्रत्येक प्रश्न का उत्तर 30-50 शब्दों में देना है। प्रत्येक प्रश्न 3 अंक का है।
- (x) भाग-घ प्रश्न 4 में 4 (i-iv) उप-भाग (100% आंतरिक छूट) हैं। प्रत्येक प्रश्न का उत्तर 80-100 शब्दों में देना होगा। प्रत्येक प्रश्न 5 अंक का है।
- (xi) भाग-ङ प्रश्न 5 स्रोत आधारित है। यह प्रश्न 4 अंक का है।
- (xii) भाग-च प्रश्न 6 मानचित्र से संबंधित है। इसके दो उप-भाग हैं। भूगोल वाले भाग में भारत के मानचित्र और इतिहास वाले भाग में 1947 से पूर्व पंजाब के मानचित्र में प्रत्येक में 6 स्थानों में से चार स्थान भरने हैं। प्रत्येक प्रश्न 1 अंक का है।

बहु विकल्पीय प्रश्न :

1. सही विकल्प का चयन करें। सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

12 × 1 = 12

(i) वर्ष 2018-19 में प्राथमिक क्षेत्र की विकास दर कितने प्रतिशत थी ?

(क) 2

(ख) 4

(ग) 6

(घ) 8

(ii) एक उपभोक्ता के कितने कर्तव्य होते हैं ?

(क) छह

(ख) आठ

(ग) दस

(घ) बारह

(iii) चौथी उदासी के दौरान गुरु नानक देव जी ने किस रंग का पहनावा धारण किया था ?

(क) पीला

(ख) हरा

(ग) नीला

(घ) नारंगी

(iv) गुरु अंगद देव जी को गुरुगद्दी कब मिली ?

(क) 1469 ई०

(ख) 1539 ई०

(ग) 1546 ई०

(घ) 1552 ई०

(v) (गुरु) गोबिंद राय जी की दस्तारबंदी (पगड़ी की रस्म) कहाँ हुई थी ?

(क) पटना

(ख) लखनौर

(ग) चक्क नानकी

(घ) गुरदास नंगल

- (vi) जलियांवाला बाग में गोलीबारी का आदेश किसने दिया था ?
- (क) माइकल ओ' डायर (ख) जनरल डायर
(ग) भगत सिंह (घ) उधम सिंह
- (vii) भारत के चुनाव आयोग के सदस्यों का कार्यकाल क्या है ?
- (क) 4 वर्ष (ख) 5 वर्ष
(ग) 6 वर्ष (घ) 7 वर्ष
- (viii) निम्नलिखित में से किसका चयन अप्रत्यक्ष चुनाव प्रणाली के माध्यम से किया जाता है ?
- (क) राष्ट्रपति
(ख) उपराष्ट्रपति
(ग) उपरोक्त दोनों
(घ) उपरोक्त में से कोई नहीं
- (ix) लोनार झील किस राज्य में स्थित है ?
- (क) पंजाब
(ख) मध्य प्रदेश
(ग) उत्तर प्रदेश
(घ) महाराष्ट्र
- (x) CWMI का पूरा नाम क्या है ?
- (क) कंपोज़िट वाटर मैनेजमेंट इंडेक्स
(ख) छत्तीसगढ़ वेस्ट-बंगाल महाराष्ट्र इंटररिलेशन
(ग) कंपोज़्ड वाटर मार्केटिंग इंडेक्स
(घ) उपरोक्त में से कोई नहीं

(xi) अर्थशास्त्र में भौतिक कल्याण की परिभाषा किसने दी ?

(क) अल्फ्रेड मार्शल

(ख) एडम स्मिथ

(ग) ए० सी० पीगू

(घ) सैमुएलसन

(xii) निम्नलिखित में से कौन-सा ऋण (साख) का औपचारिक स्रोत नहीं है ?

(क) राष्ट्रीयकृत बैंक

(ख) सहकारी समितियाँ

(ग) निजी बैंक

(घ) महाजन

भाग - ख

वस्तुनिष्ठ प्रश्न :

12 × 1 = 12

2. (क) रिक्त स्थानों की पूर्ति करें -

(i) कामकाजी परिस्थितियों के आधार पर अर्थव्यवस्था प्रकार की होती है।

(ii) सज्जन ठग से गुरु नानक देव की मुलाकात के स्थान पर हुई।

(iii) भारत में राज्यसभा के सदस्य है।

(iv) गंडीकोटा कैनिशन राज्य में स्थित है।

(ख) सही/गलत लिखें -

(v) हॉलमार्क आभूषणों के मानकीकरण का प्रमाण-पत्र है।

(vi) अमृतसर साहिब की नींव गुरु अर्जन देव जी ने रखी थी।

(vii) भारत का राष्ट्रपति बनने के लिए आयु 40 वर्ष से अधिक होनी चाहिए।

(viii) पंजाब में सहकारी क्षेत्र की 16 चीनी मिलों में से 7 चीनी मिलें बंद हो चुकी हैं।

(ग) प्रत्येक प्रश्न का उत्तर एक शब्द या एक वाक्य में दें -

(ix) ऋण के अनौपचारिक स्रोत क्या हैं ?

(x) सरदार अहमद ख़ाँ खरल का स्वतंत्रता संग्राम में क्या योगदान था ?

(xi) जनमत से आप क्या समझते हैं ?

(xii) बहुउद्देशीय नदी परियोजना से क्या तात्पर्य है ?

भाग - ग

3. प्रत्येक प्रश्न का उत्तर 30-50 शब्दों में दें -

8 × 3 = 24

(i) बीमा से क्या तात्पर्य है ?

(ii) पंजाब के इतिहास को हिमालय पर्वत ने किस प्रकार प्रभावित किया है ?

(iii) मुसलमानों के पहनावे के बारे में लिखिए।

(iv) चम्पड़ चिड़ी (सरहिंद) के युद्ध के बारे में लिखिए।

(v) विश्व शांति के लिए भारत की भूमिका स्पष्ट करें।

(vi) मिट्टी के आर्थिक महत्व पर एक नोट लिखिए।

(vii) भारत का कौन-सा राज्य 'मसालों का बागान' है और क्यों ?

(viii) सार्वजनिक ऋण से क्या तात्पर्य है ?

भाग - घ

4. प्रत्येक प्रश्न का उत्तर 80-100 शब्दों में दें -

4 × 5 = 20

(i) महाराजा रणजीत सिंह की मुल्तान विजय का वर्णन कीजिए।

अथवा

अंग्रेजों और सिक्खों के बीच दूसरे युद्ध के कारण लिखिए।

(ii) समानता के अधिकार की व्याख्या कीजिए।

अथवा

राज्य के राज्यपाल की विवेकाधीन शक्तियों का वर्णन कीजिए।

(iii) पारंपरिक और गैर-पारंपरिक ऊर्जा स्रोतों की तुलना करें।

अथवा

सड़क मार्गों के सुधार के लिए क्या-क्या कदम उठाए जा रहे हैं ?

(iv) सतत विकास की आवश्यकता पर एक नोट लिखिए।

अथवा

विदेशी व्यापार और विदेशी निवेश नीति के उदारीकरण ने वैश्वीकरण की प्रक्रिया में कैसे मदद की ?

भाग - ड

5. स्रोत आधारित प्रश्न :

4 × 1 = 4

उपभोग शब्द का प्रयोग दो अर्थों में किया जाता है। एक क्रिया के रूप में और दूसरा व्यय के रूप में। उपभोग वह क्रिया है जिसके माध्यम से मनुष्य की आवश्यकताएँ सीधे तौर पर संतुष्ट होती हैं, जैसे प्यास बुझाने के लिए पानी का उपयोग करना और भूख मिटाने के लिए रोटी का उपयोग करना आदि। अतः उपभोग वह क्रिया है जिसके द्वारा व्यक्ति अपनी आवश्यकताओं की संतुष्टि के लिए किसी वस्तु का उपयोग करता है। व्यय के रूप में उपभोग से तात्पर्य उपभोग वस्तुओं पर होने वाले कुल व्यय से

है। अपनी आवश्यकताओं की प्रत्यक्ष संतुष्टि के लिए लोग वस्तुओं और सेवाओं को खरीदने के लिए जो धन खर्च करते हैं उसे उपभोग या कुल उपभोग व्यय कहा जाता है। उपभोग का तात्पर्य किसी अर्थव्यवस्था में एक वर्ष के दौरान उपभोग व्यय से है। कुल व्यय और कुल आय के अनुपात को औसत उपभोग प्रवृत्ति कहा जाता है। इससे पता चलता है कि लोग अपनी कुल आय का कितना हिस्सा उपभोग पर खर्च करेंगे और कितना बचायेंगे। यह उपभोग को आय से विभाजित करके प्राप्त किया जाता है। उपभोग में परिवर्तन और आय में परिवर्तन के अनुपात को सीमांत उपभोग प्रवृत्ति कहा जाता है। आय में वृद्धि से लोगों का व्यय भी बढ़ता है लेकिन उतना नहीं जितना आय में वृद्धि होती है, अर्थात् उपभोग में वृद्धि आय में वृद्धि से कम होती है।

उपरोक्त पैराग्राफ को पढ़ने के बाद निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर दीजिए -

1. मान लीजिए किसी अर्थव्यवस्था की कुल आय 2,000 करोड़ रुपये है और बचत 500 करोड़ रुपये है। बताइए कि कुल उपभोग व्यय क्या है ?
2. उपभोक्ता प्रवृत्ति कितने प्रकार की होती है ? उनके नाम लिखिए।
3. सीमांत उपभोग प्रवृत्ति ज्ञात करने का सूत्र लिखिए।
4. उपभोग क्या है ?

भाग - च

6. मानचित्र :

4 + 4 = 8

(i) पंजाब के दिए गए मानचित्र में कोई चार स्थान भरें।

श्री अमृतसर साहिब, चमकौर साहिब, नादौन, मुखलिसपुर, मुदकी, चिलियावाला

(ii) भारत के दिए गए मानचित्र में कोई चार स्थान भरें।

एन० डी० आर० एफ० बटालियन (आई० टी० बी० पी०) का क्षेत्र, कोई एक वन भूमि का क्षेत्र, सुंदरवन, टिहरी बांध, चिलिका झील, भिलाई लोहा एवं इस्पात प्लांट

(English Version)

- (i) You must write the subject code/paper code **06/B** in the box provided on the title page of your answer book.
- (ii) Make sure that answer book contains **24** pages (including title page) and are properly serialised as soon as you receive it.
- (iii) Question/s attempted after leaving blank page/s in the answer book would not be evaluated.
- (iv) No extra sheet will be given. Write suitable answer and do not strike the written answer.
- (v) **All questions are compulsory.**
- (vi) The question paper is divided into 6 Parts (A, B, C, D, E, F).
- (vii) **Part-A** Question No.1 has **12 (i-xii)** sub-parts. Each question is of **1** mark.
- (viii) **Part-B** Question No.2 has **12 (i-xii)** sub-parts. Each question is of **1** mark.
- (ix) **Part-C** Question No. 3 has **8 (i-viii)** sub-parts. Each question is to be answered in **30-50** words. Each question is of **3** marks.
- (x) **Part-D** Question No. 4 has **4 (i-iv)** sub-parts (100% internal choice). Each question is to be answered in **80-100** words. Each question is of **5** marks.
- (xi) **Part-E** Question No. 5 is source based. This question is of **4** marks.
- (xii) **Part-F** Question No. 6 is related to Map. It has two sub-parts. 4 out of 6 places are to be filled in Map of **India** from Geography Part and in Map of **Punjab** before 1947 from History Part. Each place is of **1** mark.

PART – A

Multiple Choice Questions :

I. Select the correct option. All questions are compulsory.

12 × 1 = 12

- (i) What was the growth rate (percentage) of primary sector in the year 2018-19 ?
- (a) 2 (b) 4
(c) 6 (d) 8
- (ii) How many duties does a consumer have ?
- (a) Six (b) Eight
(c) Ten (d) Twelve
- (iii) What was the colour of dress that Guru Nanak Dev Ji wore during the fourth Udaasi ?
- (a) Yellow (b) Green
(c) Blue (d) Orange
- (iv) When did Guru Angad Dev Ji get the Guru Gaddi ?
- (a) 1469 AD (b) 1539 AD
(c) 1546 AD (d) 1552 AD
- (v) Where did (Guru) Gobind Rai Ji's Dastarbandi (Turban Ceremony) take place ?
- (a) Patna (b) Lakhnaur
(c) Chakk Nanaki (d) Gurdas Nangal
- (vi) Who ordered firing in Jallianwala Bagh ?
- (a) Michael O' Dyer
(b) General Dyer
(c) Bhagat Singh
(d) Udham Singh

(vii) What is the tenure of the members of the Election Commission of India ?

- (a) 4 years (b) 5 years
(c) 6 years (d) 7 years

(viii) Who among the following is selected through indirect election system ?

- (a) President
(b) Vice President
(c) Both of the above
(d) None of the above

(ix) In which state Lonar lake is located ?

- (a) Punjab (b) Madhya Pradesh
(c) Uttar Pradesh (d) Maharashtra

(x) What is the full form of CWMI ?

- (a) Composite Water Management Index
(b) Chhattisgarh West-Bengal Maharashtra Interrelation
(c) Composed Water Marketing Index
(d) None of the above

(xi) Who gave the definition of material welfare in economics ?

- (a) Alfred Marshall (b) Adam Smith
(c) A. C. Pigou (d) Samuelson

(xii) Which of the following is **not** a formal source of credit ?

- (a) Nationalized Banks
(b) Cooperative Societies
(c) Private Banks
(d) Moneylenders (Mahajans)

PART – B

Objective Type Questions :

12 × 1 = 12

2. (a) **Fill in the blanks :**

- (i) Based on the working conditions the economy is of type.
- (ii) Guru Nanak Dev met Sajjan Thug at a place called
- (iii) There are members of Rajya Sabha in India.
- (iv) Gandikota Canyon is located in state.

(b) **Write True/False :**

- (v) Hallmark is a certificate of standardization of jewellery.
- (vi) The foundation of Amritsar Sahib was laid by Guru Arjan Dev Ji.
- (vii) To become the President of India, one must be above 40 years of age.
- (viii) Out of 16 sugar mills in the cooperative sector in Punjab, 7 sugar mills have been closed.

(c) **Answer each question in one word or one sentence :**

- (ix) What are the informal sources of credit ?
- (x) What was the contribution of Sardar Ahmad Khan Kharal in the freedom struggle ?
- (xi) What do you understand by public opinion ?
- (xii) What is meant by multipurpose river project ?

PART – C

3. **Answer each question in 30-50 words :**

8 × 3 = 24

- (i) What is meant by insurance ?
- (ii) How has the Himalayas influenced the history of Punjab ?
- (iii) Write about the dress of Muslims.
- (iv) Write about the battle of Chappar Chiri (Sirhind).
- (v) Explain the role of India in world peace.
- (vi) Write a note on the economic importance of soil.
- (vii) Which state of India is known as 'Garden of spices' and why ?
- (viii) What is meant by public debt ?

PART – D

4. **Answer each question in 80-100 words :** 4 × 5 = 20

(i) Describe the conquest of Multan by Maharaja Ranjit Singh.

OR

Write the causes of the second war between the British and the Sikhs.

(ii) Explain the Right to equality.

OR

Describe the discretionary powers of the Governor of a State.

(iii) Compare conventional and non-conventional energy sources.

OR

What steps are being taken for the improvement of the roads ?

(iv) Write a note on the need for sustainable development.

OR

How did liberalisation of foreign trade and foreign investment policy help in the process of globalization ?

PART – E

5. **Source based question :** 4 × 1 = 4

The word consumption is used in two senses. In one sense it is used as a process and the other as expenditure. Consumption is the process through which the needs of a human being are directly satisfied, such as using water to quench thirst and using bread to satisfy hunger, etc. Therefore, consumption is the action by which a

person uses a commodity for the satisfaction of his needs. Consumption as an expenditure refers to the total expenditure on consumption goods. The money that people spend to buy goods and services for the direct satisfaction of their needs is called consumption or total consumption expenditure. Consumption refers to the consumption expenditure during a year in an economy. The ratio of total expenditure and total income is called average propensity to consumption. It shows how much of their total income people will spend on consumption and how much they will save. It is obtained by dividing consumption by income. The ratio of change in consumption to change in income is called marginal propensity to consumption. With the increase in income, people's expenditure also increases but not as much as the increase in income, that is, the increase in consumption is less than the increase in income.

Read the above paragraph and answer the following questions :

1. Suppose the total income of an economy is Rs. 2,000 crore and the savings are Rs. 500 crore. Tell what is the total consumption expenditure ?
2. Write the types of propensity to consumption.
3. Write the formula to find the marginal propensity to consumption.
4. What is consumption ?

PART – F

6. Map :

4 + 4 = 8

(i) **Fill in any four places in the given map of Punjab.**

Sri Amritsar Sahib, Chamkaur Sahib, Nadaun, Mukhlispur, Mudki, Chillianwala.

(ii) **Fill in any four places in the given map of India.**

Area of NDRF Battalion (ITBP), Any one area of forest land, Sundarban, Tehri Dam, Chilika Lake, Bhilai Iron and Steel Plant.